

Vitomil Zupan

Apokalipsa vsakdanjosti

Mladinska knjiga, Ljubljana 1988

Založba Mladinska knjiga je pred časom, v okviru zbirke Nova slovenska knjiga, predstavila zadnji, nedokončani romaneskni vpis, ki ga je podpisal predlani preminuli *enfant terrible* slovenske pred- in povojne literature, Vitomil Zupan. Takoj na začetku se zdi smiselno pritrditi besedam pisca spremne besede Aleša Bergerja, ki govorijo o tem, da bi se le »z nekaj patetike« dalo reči, da je delo nastajalo še v zadnjih trenutkih pred poslednjo tišino: iz pogovora za beograjski NIN — ob drugič podeljeni mu Prešernovi nagradi — je bilo namreč moč izvedeti, da je že v prvi polovici leta 1984 za zagrebški Globus ravno dokončeval (!?) nadaljevanje *Levitana* — »optimistični anti-memoar« z naslovom *Apokalipsa danes*. Tako smemo morebiti navreči, da se nam »nedokončani torzo« ne sme zdeti ravno preliminarno pisateljsko beleženje in ogrevanje pred »pravim« pisanjem, kakor je to veletopoumno ugotovila najpritlehnejša slovenska konectedenska časopisna kritika.

Kljub temu, da je v avtorjevi zapuščini nemara ostal še kup vsakršnih presenečenj (nekatera poročila govorijo celo o kovčkih, ki bojda spominjajo na famozne kovčke Thomasa C. Wolfa, in v katerih so shranjeni avtorjevi filozofski, psihološki in matematični spisi, deloma pisani tudi v nemščini!), se zdi pomembno poudariti, da tudi APOKALIPSA VSAKDANJOSTI ob vsej svoji nepretencioznosti oziroma paberkovalnosti prinaša pred bralstvo definitivno novega, doslej še ne(s)poznanega Zupana.

Prva nespregledljivost, ki se svetli iz *Apokalipse vsakdanjosti*, je seveda delni, a zato tem bolj pomembni premik motivno-tematskega horizonta pripovedovanja, kot smo ga bili doslej vajeni v Zupanovih »paradnih« tekstih — *Menuetu za kitaro*, *Komediji človeškega tkiva* in *Levitano*. V nasprotju z *mottom* Balthasarja Graziana, ki ga je bil avtor postavil na začetek *Menueta* (Nič drugega nimamo kakor čas, v katerem živi celo tisti, ki nima stanovanja), protagonist *Apokalipse*, ki bi nekako po definiciji moral biti »človek trenutka,« namreč v obmorskem *spleenu* turističnega brezdelja premišlja o jutri, a o tistem nespoznavnem jutri, ki je že smrt. Kot *topos* refleksivne in

s spominskimi *flash-backi* prestreljene prvoosebne pripovedi nastopijo tako kategorije, kot so spominjanja, spolnost, ljubezen, literatura in smrt.

V delu se srečamo z ostarelim možakarjem, ki si v navidez mirnem letoviščarskem okolju privoščiči skrajno zreflektirano spogledovanje s svetom, ki tako rekoč ni več njegov. O sebi trdi naslednje: »Samega sebe sem nekako spregledal in opustil nepotrebno domišljavost, ki ne pelje nikamor.« V takem miselnem stanju pa vztraja shandyjevsko odprto za vse, tako za ničeve pogovore z naključnimi turisti kakor za prisluškovanje mrtvim in (skoraj) neobremenjeno vzpostavljanje zanimivega ljubezenskega razmerja z mlado skandinavsko štoparko. *Apokalipsa* se s svojo skorajda dnevniško razčlenjeno strukturiranostjo kaže kot presenetljivo in nenavadno umirjeni, spokojni spreplet protagonistovih reminiscenc, njegovih detekcij emocionalnih vzgibov ljudi, ki jih je poznal ali pa jih še pravkar spoznava. Sam sebi sicer res priznava, da pravzaprav venomer nekako beži: »... iz bližnje preteklosti v davno pozabljene čase. Iz bližine v daljino. Iz dnevnih novic v mladostne spomine, v zastarele idejne pokrajine.« Vendar pa se s tem noče sprijazniti kar po nekakšni inerciji ali commonsensarski konvenciji. Tako se mu dogaja, da mu hodi po glavi še nerazjasnjena usodnost vojnih dogodkov in se sprašuje: »Zakaj me venomer obiskujejo mrtvi? Ker jih imam rad? Ker jih do kraja razumem?« — že čez trenutek pa razmišlja o mladi Skandinavki, ki »ne da bi vedela, odriva (njegovo) smrt«. Morda bolj kakor v vseh Zupanovih do danes poznanih romanih pa se v *Apokalipsi vsakdanjosti* naposled izrisuje rešetanje o pisanju, predvsem pa o dvomu v besedo. Na nekem mestu Zupan zapiše tudi tole: »Teško bi si odgovoril na vprašanje, zakaj tole sploh pišem. No, nemara iz neke grde navade?«, proti koncu nedokončanega rokopisa pa je že določnejši v svoji skepsi: »Utrne se mi, ne prvič, kako nesmiselno je, zapisovati te reči. Kaj so ti popisani listi papirja? Čedalje več truda je potrebno za njihovo izdelavo (pisec namreč čedalje več ve o pisanju), čedalje manjšo vero ima v potrebnost takihle zapiskov.« Kakorkoli že — zupanovski odgovor, za katerega bi lahko prehitro, biblioklastično domnevali, da utegne biti pesimističen, je značilen: »Nekdo bo tole bral in bo rekel — skepsa, nihilizem pa take reči. Nekoliko bo imel prav: kakšno pa bi bilo življenje, če bi v vsakem trenutku povedali vse po pravici in resnici?« Odgovor, ki sicer daje vedeti, da je bil Zupan sam in bo tak — en sam! — zmeraj tudi ostal, hkrati pa napoved, da bo avtorjev opus dolgo ostal v mislih samotnih bralcev. Naposled: ko je v *Gori brez Prometeja* razmišljal o treh, menda poslednjih rečeh, se mu je zapisalo naslednje: Vsak človek ima svojo večnost, včasih je kratka, drugič daljša. Zupanova literarna večnost se bržkone utegne vpisati v ris slednje.

Igor Bratož